

Danuta Kamilewicz-Rucińska

- ▶ Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie /
Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy
(University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland /
Association of Polish Scientists in Lithuania, Lithuania)
- ▶ e-mail: danuta.rucinska@uwm.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0002-7875-9610

DOI: 10.15290/mhi.2025.24.02.12

**POLITYKA LITWY WOBEC MNIEJSZOŚCI POLSKIEJ PO 1990 ROKU
W KONTEKŚCIE ZACHOWANIA TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ
NA PODSTAWIE BADAŃ WŁASNYCH****Abstrakt**

Artykuł dotyczy zagadnienia polityki państwa litewskiego wobec polskiej mniejszości narodowej przez ostatnie 35 lat niepodległej Litwy. Zaakcentowano powolny proces eliminacji języka polskiego z przestrzeni publicznej, umniejszenie rangi i ciągłe nękanie szkolnictwa polskiego na Litwie. Odnotowano nieprzychylny stosunek Litwinów do Polaków mieszkających na Litwie, którzy są ludnością autochtoniczną.

Powszechną strategią, wykreowaną przez Litwę, jest wzmocnienie tożsamości litewskiej poprzez wyolbrzymianie jednych wydarzeń z historii kraju oraz pomijanie faktów wstydlivych. Państwo litewskie stosuje połowiczne rozwiązania – aby sprostać międzynarodowym normom, przyjmuje pewne pozytywne rozwiązania, ale stosuje ograniczenia stanowiące ukrytą próbę asymilacji polskiej mniejszości. Takie działania, które są wyrazem urojonego zagrożenia dla litewskiej tożsamości, można uznać za przejaw dyskryminacji.

Istota polityki wobec mniejszości narodowych ma ogromny wpływ na relacje społeczne oraz międzypaństwowe. Może zarówno zbliżać, jak i oddalać, poprzez podkreślenie różnic i antagonizmów. Szczególnie istotna jest ona w regionach, gdzie historia jest

kluczowa w kształtowaniu tożsamości, umiejętności postrzegania swojej ojczyzny, tolerancji do innych narodów i ogólnego spojrzenia na własne państwo. Polityka wobec mniejszości narodowych ma wydzźwięk w relacjach państwowych Polski i Litwy i zmuszają rządy obu państw do poszukiwania prawnych kompromisowych rozwiązań opartych na międzynarodowych standardach.

Celem artykułu jest wykazanie wpływu polityki Litwy wobec polskiej mniejszości na zachowanie tożsamości narodowej na podstawie wyników badań własnych, które dotyczyły akceptacji polskiej mniejszości przez Litwinów. Mimo powszechnego poglądu o liberalnej polityce Litwy wobec polskiej mniejszości rzeczywistość jest bardziej złożona i oddalona od ideału, co wykazały przeprowadzone badania. Postrzeganie wspólnej historii jest względne i może mieć różne interpretacje, nawet w przypadku narodów, które przez wieki stanowiły jedno państwo.

Badania przeprowadzono metodą analizy krytycznej, obserwacją elementów kształtowania współczesnego systemu oświaty polskiej na Litwie, który ma niebagatelny wpływ na zachowanie tożsamości narodowej oraz wzajemnych relacji. Wyniki własnych badań ankietowych obejmują ponad 3 tysiące respondentów spośród rodzin polskich na Litwie w latach 2020–2021.

Słowa kluczowe: polska mniejszość narodowa, Litwa, dyskryminacja, tożsamość

LITHUANIA'S POLICY TOWARD THE POLISH MINORITY AFTER 1990 IN THE CONTEXT OF PRESERVING NATIONAL IDENTITY BASED ON OWN RESEARCH

Abstract

The article addresses the issue of the Lithuanian state's policy toward the Polish national minority over the past 35 years of Lithuania's independence. It emphasizes the gradual process of eliminating the Polish language from the public sphere, the diminishing status, and the continuous harassment of Polish education in Lithuania. The author notes the unfavorable attitude of Lithuanians toward Poles living in Lithuania, who constitute the indigenous population.

A common strategy developed by Lithuania is to strengthen Lithuanian identity by magnifying certain historical events while omitting those that are inconvenient or shameful. The Lithuanian state adopts partial measures – implementing some positive steps to meet international standards, yet simultaneously introducing restrictions that contain a hidden attempt at assimilating the Polish minority. Such actions may be regarded as manifestations of discrimination, reflecting an imagined threat to Lithuanian identity.

The essence of the policy toward national minorities has a significant impact on both social and interstate relations. It can either bring societies closer together or create distance by emphasizing differences and antagonisms. This issue is particularly important in regions where history plays a key role in shaping identity, one's perception of the homeland, tolerance toward other nations, and the overall view of the state itself. The policy toward national minorities resonates in Polish-Lithuanian state relations, compelling both governments to seek legally grounded, compromise-based solutions consistent with international standards.

The aim of this article is to demonstrate the impact of Lithuania's policy toward the Polish minority on the preservation of national identity, based on the author's own research concerning the acceptance of the Polish minority by Lithuanians. Despite the widespread belief in Lithuania's liberal policy toward the Polish minority, reality proves to be more complex and distant from the ideal, as shown by the conducted research. The perception of shared history is relative and open to diverse interpretations – even between nations that for centuries formed a single state.

The research was conducted using the method of critical analysis and through observation of the elements shaping the contemporary system of Polish education in Lithuania, which has a considerable influence on the preservation of national identity and mutual relations. The findings are supported by the results of the author's own survey research, involving over 3,000 respondents from Polish families in Lithuania in the years 2020–2021.

Keywords: Polish national minority, Lithuania, discrimination, identity

1. Wstęp

Demokracja jest wartością silnie zakorzenioną w świadomości Europejczyków. W szerszym rozumieniu oznacza ład aksjomatyczny oparty na wartościach politycznych, takich jak wolność, równość, poszanowanie praw człowieka, pluralizm i tolerancja. Z kolei w wąskim, proceduralnym znaczeniu odnosi się do instytucji i mechanizmów sprawowania władzy politycznej. Próby definiowania czy też dookreślenia demokracji sprowadzają się jedynie do przybliżenia rozumienia tego pojęcia¹. „Tak w języku potocznym jak filozoficznym termin »demokracja« użyty być może i do oznaczenia pewnego ideału, i rzeczywistego ustroju znacznie odeń odbiegającego”².

¹ W.T. Kulesza, P. Winczorek, *Demokracja u schyłku XX wieku*, Warszawa 1992, s. 28 i n.

² R.A. Dahl, *Demokracja i jej krytycy*, Kraków 1995, s. 13.

Demokracja jest nieustannie dziejącym się procesem, nie zaś skamieniałą egzystencją. Współczesny deficyt demokracji jest naturalnym efektem stale rosnących oczekiwań obywateli wyrażanym wobec instytucji tworzących system demokratyczny. Wraz z postępującym rozwojem społecznym wczorajszy poziom zadowolenia dziś jest już niewystarczający³. Aby pielęgnować demokrację, należy ją wciąż rozwijać, stale poszukiwać nowych odpowiedzi na wciąż zadawane pytania.

Ustrój polityczny danego państwa jest demokratyczny w takim stopniu, w jakim realizowane są w nim fundamentalne zasady charakterystyczne dla krajów demokratycznych. Realizacja zasad demokratycznych w danym państwie umożliwia odróżnienie ustroju demokratycznego od autorytarnego. O kryzysie demokracji we współczesnych państwach słyszy się coraz częściej. Ujawniane potencjalne źródła tego deficytu podkreślają jego doniosłość, a w ostatecznym efekcie – wieszczą się upadek demokracji⁴.

Współcześnie w literaturze przedmiotu toczy się dyskusja na temat pojmowania demokracji i jej zasad⁵. Łącząc niektóre zasady, wyodrębnia się cztery fundamentalne, na których opierają swoją działalność współczesne państwa demokratyczne:

- zasada suwerenności narodu;
- zasada pluralizmu politycznego;
- zasada podziału władzy;
- **zasada państwa prawa** – odgrywa kluczową rolę, a za granicę działania państwa prawnego uznaje się **prawa człowieka. Związanie państwa i jego organów w działaniu wobec obywateli przepisami prawa, prymat norm prawnych oraz ograniczenie prawem władzy państwowej jest filarem państw demokratycznych.**

Polityka polega na sprawowaniu władzy w państwie – w demokracji pośredniej władzę tę powierza się reprezentantom ludu. Troska o jakość demokracji i podejmowanych

³ R. Balicki, *Demokracja oraz jej deficyt w Unii Europejskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4, s. 26.

⁴ Ibidem, s. 12.

⁵ E. Waśko-Owsiejczuk, *Demokracja – wybrane aspekty problemów definicyjnych i argumentacyjnych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2022, sectio K, vol. 29, nr 2, s. 28.

w ramach procedur demokratycznych decyzji wymaga ciągłych starań, by stosownie do zmieniających się okoliczności tak redefiniować zasady sprawowanej władzy, by podejmowane decyzje służyły państwu i dobru wspólnemu wszystkich jego obywateli.

Uchwalenie aktu o przywróceniu niepodległego państwa litewskiego (11 marca 1990 roku) początkowo dawało nadzieję miejscowym Polakom na działania rządu zaspakajające ich aspiracje. Jednakże z perspektywy czasu widać, że dylematy polskiej mniejszości zostały zaprzepaszczone jeszcze w okresie podejmowania prób uzyskania wolności od ZSRR⁶.

W praktyce funkcjonowaniu demokracji towarzyszy pokusa takiego modyfikowania jej zasad – w tym zasad przynależności do ludu, sposobów rozpoznawania jego woli i jej realizowania poprzez sprawowanie władzy w państwie – by służyły one nie tyle podnoszeniu jakości demokratycznie podejmowanych decyzji, co raczej urzeczywistnianiu partykularnych interesów podmiotów sprawujących władzę⁷. Powszechną strategią, stworzoną w celu wzmocnienia obrazu narodu i jego tożsamości, jest wyolbrzymianie wydarzeń i powikłań ważnych dla danego kraju oraz degradacja elementów niekorzystnych. Proklamowana niepodległa Litwa konsekwentnie realizowała politykę budowy państwa jednorodnego etnicznie i wypierała wszelkie przejawy odmienności, tym samym determinując nieprzychylną wobec mniejszości narodowych.

Swoiste zarządzanie pamięcią jest wpisane w proces sprawowania władzy. Polityka historyczna łączy przeszłe wydarzenia z obecnymi celami politycznymi i stara się wpłynąć na percepcję historii po to, by następnie oddziaływać na sposób myślenia, podejmowane decyzje, przyjmowane postawy, sposób zachowania adresatów takich działań, czyli do zawłaszczenia pamięci współczesnych i przyszłych pokoleń. „Polityka historyczna Litwy została wykreowana w jawnej opozycji do Polski i Polaków, czego konsekwencją jest lituanizacja historii oraz nieprzychylny stosunek do mniejszości

⁶ W. Lis, *Obowiązki władz polskich wobec Polaków zamieszkałych za granicą w kontekście polityki władz litewskich względem mniejszości polskiej na Litwie*, [w:] *Polacy na Litwie. Przeszłość i teraźniejszość*, red. W. Lis, Toruń 2018, s. 235–237.

⁷ J. Filipkowski, *Demokracja a problem woli ludu*, „Forum Nauk Społecznych” 2023, nr 1, s. 72.

polskiej”⁸. Polityka asymilacji i wynarodowiania wobec polskiej mniejszości jest tłumaczona faktami historycznymi, takimi jak chrzest Litwy, bitwa pod Grunwaldem, akcje gen. Żeligowskiego czy Armii Krajowej⁹.

Aktywna polityka antypolska prowadzona jest zarówno na szczeblu rządowym, jak i obywatelskim. Oto kilka przykładów publicznych, ogólnokrajowych wypowiedzi na temat Polaków zamieszkujących Litwę i ich języka ojczystego:

- „Wszyscy patrioci naszego kraju sądzą, że dobrze jest znać każdy język obcy, z wyjątkiem polskiego. Każdy Litwin, który ujrzy innego Litwina czytającego lub mówiącego po polsku, powinien wyszydzić go”¹⁰.
- Minister oświaty i nauki (od 4 grudnia 1996 roku do 1 maja 1998 roku) Zigmas Zinkevičius oświadczył, że „wprowadzenie języka polskiego do szkół sprawi, że dzieci litewskie będą nadal okaleczane w litewskiej oświacie”¹¹.
- Komentarz na stronie internetowej *Nacionalistas – Tautininkas – Patriotas – Žygeivis – Laisvės karys (Kalba – Istorija – Tauta – Valstybė)* [tłum. Nacjonalista – Narodowiec – Patriota – Wędrowiec – Bojownik o wolność (Język – Historia – Naród – Państwo)]: „**Šūdlenkis** yra oficialus valstybinės Lietuvoje Lietuvių kalbos žodis, įtrauktas ir į visus oficialius žodynus rengiamus Lietuvių kalbos instituto“ [tłum. **Gównopolak** – oficjalne słowo państwowego języka litewskiego na Litwie, zawarte we wszystkich oficjalnych słownikach opracowanych przez Instytut Języka Litewskiego]¹².

⁸ W. Lis, *Wpływ polityki historycznej na relacje polsko-litewskie*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2024, t. 23, z. 2, s. 208, 216.

⁹ Zob. K. Kawęcki, *Polacy na Wileńszczyźnie 1990–2012*, Warszawa 2013; J. Wołkonowski, *Wizerunek Wileńskiego okręgu Armii Krajowej w podręcznikach szkolnych na Litwie, w mediach na Litwie oraz w wypowiedziach polityków litewskich*, [w:] *Lietuvių-lenkų santykiai amžių tėkmėje: istorinė atmintis*, red. J. Volkonovski, R. Gaidis, Vilnius 2009, s. 238–254.

¹⁰ A. Kasperavičius, 1999, *Relituanizacja i powrót do macierzy. Spojrzenie z Kowna na mieszkańców Wilna i Wileńszczyzny 1939–1944*, [w:] *Stosunki polsko-litewskie*, red. R. Traba, Olsztyn, s. 116.

¹¹ C. Żołędowski, *Białorusini i Litwini w Polsce, Polacy na Białorusi i Litwie. Uwarunkowania współczesnych stosunków między większością a mniejszościami narodowymi*, Warszawa 2003, s. 252.

¹² Słowniki opracowane przez Instytut Języka Litewskiego dostępne na stronach internetowych zostały sprawdzone i okazało się, iż żaden z nich nie zawiera takiego słowa. Link podany na stronie nie jest aktywny. Niemniej ta dezinformacja jest dostępna co najmniej od 2008 roku, kiedy nastąpiła wymiana myśli na stronie i do tej pory

- Urywek konwersacji z powyższej strony internetowej: „Kiekvienas lietuvis, išaugęs Rytų Lietuvoje, nuo mažens puikiai žino, kuo skiriasi tikri lenkai nuo »tuteišių – šūdlenkių«. Skirtumas – milžiniškas“ [tłum. Każdy Litwin dorastający we Wschodniej Litwie od małego dokładnie wie, czym różnią się prawdziwi Polacy od „tutejszych – gównopolaków”. Różnica – ogromna]¹³.

Powszechny sposób myślenia o Polakach mieszkających na Litwie w skondensowanej formule Adama Chajewskiego: „**Na Litwie nie ma żadnych Polaków, są natomiast spolonizowani Litwini, których należy przywrócić do litewskości, nawet wbrew ich woli. Dlatego, żadne specjalne prawa narodowe ani nie są im potrzebne, ani im się nie należą**”¹⁴.

2. Polityka eliminacji języka polskiego z przestrzeni publicznej

Podpisany w 1994 roku Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy¹⁵ niestety w żaden sposób nie rozwiązał problemów polskiej mniejszości na Litwie, a postanowienia tego dokumentu mają wyłącznie charakter deklaracyjny. Niezależnie od dziesięcioleci sprawami zwrotu ziemi w Wilnie i na Wileńszczyźnie, oryginalnej pisowni imion i nazwisk w litewskich dokumentach, używania języka polskiego jako pomocniczego, stosowania podwójnych (polskich i litewskich) nazw ulic w miejscowościach i regionach zamieszkałych głównie przez polską mniejszość zajmowało się wielu naukowców. Zaznaczone zostaną jedynie problemy związane z językiem ojczystym, który – nie tylko dla Polaków na Wileńszczyźnie – dla każdego narodu jest filarem jego tożsamości.

ani jej nie usunięto, ani nie zweryfikowano, <https://www.lndp.lt/diskusijos/viewtopic.php?f=115&t=10719&p=27222&sid=3996e80bee563951d698c22ce2f267ac> (dostęp: 10.05.2025).

¹³ Žygeivis, Tadi, 2008 03 05 22:48, Nacionalistas – Tautininkas – Patriotas – Žygeivis – Laisvės karys (Kalba – Istorija – Tauta – Valstybė), <https://www.lndp.lt/diskusijos/viewtopic.php?p=18185&sid=43f2df93ce75dfb7f996d57bb46937fc> (dostęp: 10.05.2025).

¹⁴ A. Chajewski, *Okoliczności wynegocjowania i podpisania Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy*, „Studium Vilnense A” 2017, vol. 14, s. 99.

¹⁵ Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy sporządzony w Wilnie 26 kwietnia 1994 r. (Dz.U. 1995 nr 15, poz. 71).

Dyskryminacja językowa, czyli eliminacja języka mniejszości z przestrzeni publicznej, najboleśniej dla Polaków przejawia się poprzez likwidację szkolnictwa. Sieć polskich szkół na Litwie stanowi istotną część składową tamtejszego systemu oświaty. Reformy oświatowe ciągle pomniejszają wagę i rangę języka ojczystego w szkołach z polskim językiem nauczania: 2000 rok – z listy obowiązkowych egzaminów maturalnych skreślono ojczysty język polski; 2010 rok – z listy obowiązkowych egzaminów kończących szkołę podstawową skreślono ojczysty język polski; 2011 rok – w szkołach polskich wprowadzono ujednolicony egzamin maturalny z języka litewskiego; 2017 rok – ujednolicenie programu nauczania języka litewskiego w klasach początkowych szkół mniejszości narodowych i litewskich¹⁶.

W kwietniu 2021 roku Ministerstwo Oświaty, Nauki i Sportu Republiki Litewskiej wystąpiło z propozycją zmiany programu nauczania w klasach średnich: klasach 3–4 gimnazjum i klasach 11–12 szkół średnich¹⁷. Koncepcja zakładała zmniejszenie liczby przedmiotów obowiązkowych na korzyść wolności wyboru przez ucznia przedmiotów go interesujących. W szkołach mniejszości narodowych język ojczysty miał być w ogóle pominięty w klasach przedmaturalnych i maturalnych, ponieważ nie było go na liście przedmiotów obowiązkowych. Projekt przewidywał umieszczenie języka ojczystego do wyboru w grupie języków obcych, a w grupie trzech obowiązkowych przedmiotów kształcenia ogólnego, obok matematyki i języka litewskiego, znalazło się wychowanie fizyczne. Jedynie natychmiastowa interwencja polskich organizacji, publikacje i informacje w mediach spowodowały szybką reakcję resortu oświaty, który 28 kwietnia dokonał pierwszej oficjalnej korekty, a dzień później język ojczysty w szkołach mniejszości narodowych wrócił do puli przedmiotów obowiązkowych¹⁸. To tylko kilka przykładowych ustaw, które zmieniały szkolnictwo polskie na Litwie na jego niekorzyść. Polska mniejszość narodowa poprzez strajki, petycje, wiece, odezwy

¹⁶ Įsakymas Dėl Tautinių mažumų švietimo nuostatų, Valstybės žinios, 2002-01-26, nr. 9–337, pkt. 11.8; K. Moroz-Łapin, M. Szejbak, *Meandry litewskiej polityki oświatowej w szkolnictwie mniejszości narodowych*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” 2014, t. 13/14, s. 91; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2011-03-31, Nr. 38–1804.

¹⁷ A. Klonowski, *Język polski na marginesie. Propozycje resortu oświaty*, „Kurier Wileński” z 4–5 maja 2021 r.; J. Kwiatkowski, *Oświadczenie „Macierzy Szkolnej”*, „Kurier Wileński” z 4–5 maja 2021 r.

¹⁸ Įsakymas dėl 2021–2022 ir 2022–2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo, 2021 m. gegužės 3 d. Nr. V-688, paskelbtas: TAR 2021-05-03, i. k. 2021-09423.

ciągle walczy o utrzymanie i możliwość edukacji w języku ojczystym¹⁹. A jednak szkoły z polskim językiem nauczania są ciągle likwidowane, pozbawione podręczników, niedofinansowane.

Poprzez reformy edukacyjne znaczenie ojczystego języka dla uczniów szkół polskich jest ciągle pomniejszane. Polska szkoła staje się nieracjonalna – po co uczyć się w szkole polskiej, skoro materiały egzaminacyjne nie są tłumaczone na język polski, a egzaminy trzeba składać w języku litewskim? Plany nauczania nie przewidują prowadzenia lekcji z historii oraz geografii Polski. Wszelkie tego typu działania rządu litewskiego jak dotychczas nie spełniają oczekiwanych rezultatów, ponieważ polskie szkolnictwo odnosi sukcesy i utrzymuje wysoki poziom nauczania²⁰.

Drugim elementem próby eliminacji języka ojczystego z przestrzeni publicznej na Litwie jest zagadnienie związane z transliteracją i transkrypcją imion oraz nazwisk z języka polskiego na litewski oraz na sporach wokół ich oryginalnego zapisu w dokumentach litewskich. A przecież imię i nazwisko to nie tylko znaki określające tożsamość, ale

¹⁹ S. Tarasiewicz, *Uczniowie strajkują i modlą się w obronie języka polskiego*, „Kurier Wileński” z 2 września 2015 r.; J. Kwiatkowski, *Postulaty oświaty mniejszości narodowych na Litwie*, „Kurier Wileński” z 18 kwietnia 2012 r.; M. Szejbak w imieniu członków Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie, *List otwarty Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie*, „Kurier Wileński” z 17 października 2011 r.; Raport „Macierzy Szkolnej” *Prowadzona jest ukierunkowana polityka na uszczuplenie oświaty polskiej na Litwie*, 2019, archiwum Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna” i in.

²⁰ Badania przeprowadzone przez Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy na podstawie niezależnego czasopisma „Veidas” wykazały, iż w latach 2008–2012 szkoły polskie były konkurencyjne do sąsiadujących szkół litewskich. Potwierdzają to również wyniki matur (rok szkolny 2017/2018 – z 818 maturzystów 571 rozpoczęło studia na uczelniach wyższych, w tym 10% poza granicami kraju). W 2020 roku 22 szkoły polskie znalazły się w rankingu 50 najlepszych na Litwie. W rankingach przedmiotowych z 2022 roku 9 szkół polskich z Wilna, Solecznik, Niemenczyna, Mickun i Niemieża trafiło do grona 50 najlepszych pod względem wyników z matematyki, fizyki, chemii, biologii, historii, geografii, języka niemieckiego. Na liście 50 najlepszych pod względem wyników z języka litewskiego nie znalazła się żadna szkoła polska. Źródła: K. Moroz-Łapin, M. Szejbak, *Polskie szkoły na Litwie: ranking w latach 2008–2012*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” 2013, t. 12, s. 108–122; Raport „Macierzy Szkolnej” *Prowadzona jest ukierunkowana polityka na uszczuplenie oświaty polskiej na Litwie*, 2019, archiwum Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”; „Reitingai”, Vilnius 2017, nr 1(7), 2019, nr 2(12), 2020, nr 1(13); A. Pieszko, „Reitingai”: *polskie szkoły wśród 50 najlepszych na Litwie*, „Kurier Wileński” z 13 grudnia 2022 r.

przede wszystkim element godności człowieka, stanowiący jego dobro osobiste. Zniekształcone transkrypcją litewską, przedstawiają Polaków jako ludzi o zupełnie innym imieniu lub nazwisku (np. Małgorzata Józefa Gołąb – lit. Malgožata Jozefa Golab; Władysław Łukasz Szymański – lit. Vladyslav Lukaš Šymanski). Traktat zobowiązał do podpisania umowy polsko-litewskiej o pisowni imion i nazwisk, ale to nie zostało wykonane. Obywatele Polski litewskiej narodowości mogą zapisać swe imiona i nazwiska z litewskimi znakami diakrytycznymi, zaś Polacy na Litwie walczą o to prawo od 1994 roku.

Polacy, obywatele Litwy, konsekwentnie dochodzą w sądach prawa do zapisywania swego oryginalnego imienia i nazwiska. Ostatnia decyzja Sądu Najwyższego z 13 lutego 2025 roku stanowi, że obywatel Litwy Jarosław Wołkonowski (dr hab., profesor UwB) ma prawo do pisania w dokumentach osobistych imienia i nazwiska z literą „w”, ale nie może używać litery „ł” ze znakiem diakrytycznym. Obecnie obowiązujące przepisy pozwalają obywatelom kraju na zapisywanie swojego imienia i nazwiska literami alfabetu łacińskiego, ale bez znaków diakrytycznych, których nie ma w alfabecie litewskim. Oznacza to, że zapisując nazwiska w dokumentach, można używać liter takich jak „w”, „x” czy „q”, ale nie takich jak „ł”, „ń”²¹.

Rzeczpospolita Polska niejednokrotnie podkreślała brak działań i rozwiązań w tym kierunku²², ale dopiero po tym, jak litewski sąd zezwolił na użycie liter z alfabetu łacińskiego przy zapisie imion i nazwisk w dokumentach litewskich, pomijając znaki i litery alfabetu polskiego, minister spraw zagranicznych RP Radosław Sikorski w swoim exposé dotyczącym polskiej polityki zagranicznej w dniu 23 kwietnia 2025 roku głośno powiedział: „[...] Przyjęto ustawę, która umożliwiła funkcjonowanie liter z alfabetu łacińskiego, zachodnioeuropejskiego, ale nie liter naszego alfabetu, po bratersku, przez miedzę, co jest symbolem braku szacunku”²³.

²¹ A. Pieszko, *Sąd nie zezwolił Jarosławowi Wołkonowskiemu zapisać nazwiska ze znakiem diakrytycznym*, „Kurier Wileński” z 18 lutego 2025 r.

²² Sprawozdanie Konsula Generalnego za 2000 rok, Archiwum MSZ, n.n. 88/05, w. 9; Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych – z upoważnienia ministra – na zapytanie nr 8010 w sprawie pisowni nazwisk polskich na Litwie, Warszawa, dnia 22 listopada 2010 r., <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/3F6AB6EC> (dostęp: 10.06.2025).

²³ <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2025-r> (dostęp: 1.05.2025).

3. Z wyników badań własnych

W latach 2020–2021 autorka niniejszego artykułu podjęła się przeprowadzenia badań nad sytuacją współczesnej rodziny polskiej na Wileńszczyźnie. Do wszystkich placówek edukacyjnych na Litwie, w których nauczanie przebiega w języku polskim, zostało przekazanych ponad 13 tysięcy anonimowych ankiet²⁴. Do Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”, z którym prowadzono współpracę, zwrócono 3040 ankiet, a 24 wypełnione ankiety przesłano pocztą elektroniczną – łącznie 3064 ankiety. Przypuszcza się, iż gdyby nie zaistniała wówczas pandemia COVID-19, wypełnionych ankiet byłoby więcej.

Anonimowa ankieta zawierała metryczkę dotyczącą wieku i miejsca zamieszkania, 35 pytań na temat składu rodziny, narodowości, sytuacji ekonomicznej, kształcenia dzieci, stosunku do religii i in. System zawiera 75 kolumn i 3064 wierszy, co oznacza, że na każdą ankietę przypadało 75 możliwych odpowiedzi. Dodatkowe subiektywne trzy pytania na końcu, dotyczące poczucia dumy ze swojej tożsamości, trudności w byciu Polakiem na Litwie i ewentualnych oczekiwań wobec władz Litwy i Polski, zostały opracowane poza aplikacją statystyczną.

W trakcie układania pytań ankiety badawczej z logicznego ciągu wyłoniły się dwa pytania dotyczące akceptacji przez społeczeństwo osób narodowości polskiej mieszkających na Litwie. Zostały zawarte również dlatego, iż z autopsji badaczowi znane były sytuacje i przypadki, w których obywatele Litwy polskiej narodowości doznawali różnego rodzaju upokorzeń ze względu na swoją tożsamość narodową.

4. Akceptacja Polaków w miejscach pracy

Istotną cechą znęcania psychicznego w środowisku pracy jest bezzasadność. Dość często osoby mobbingujące inicjują swoje wrogie zachowania wobec ofiary

²⁴ Na ręce dyrektorów ponad 109 placówek w Wilnie i rejonach: solecznickim, trockim, wileńskim (bo tylko w tych rejonach pozostały przedszkola, szkoły, centra edukacyjne, w których przebiega nauczanie w języku polskim) osobiście przekazano ankiety. Do placówek w Skojdziszkach, Turgielach, Starych Trokach, liceum im. J. Lelewela w Wilnie, które było zamknięte z powodu panującego wówczas wirusa, i kilku innych ankiety zostały wysłane pocztą tradycyjną.

bez podania konkretnych oraz racjonalnych przyczyn²⁵. Oznaki przemocy psychicznej, takie jak sprawianie przykrości, gnębienie, szykanowanie, krytyka, często prowadzą do destrukcji człowieka. Naruszanie godności i dóbr osobistych pracownika wywołuje szereg negatywnych skutków w sferze psychicznej. Z jednej strony obejmuje konsekwencje psychiczne (stany depresyjne, nerwice), z drugiej – konsekwencje psychosomatyczne, które dotyczą problemów z prawidłową pracą serca i oddychaniem, bóle głowy, bóle kręgosłupa, kłopoty ze snem, choroby skóry i układu pokarmowego²⁶.

Napięcia trwające przez dłuższy czas mogą stać się przyczyną zespołu stresu pourazowego, występującego u osób doświadczonych wojną lub klęską żywiołową. Wielu fachowców, doskonałych pracowników rezygnuje z zatrudnienia w obawie przed powtórzeniem się doświadczeń psychicznego znęcania się. Nierzadko problemy psychiczne towarzyszą tym osobom do końca życia.

Tabela 1. Wyniki odpowiedzi na pytanie 9 ankiety badawczej: „Czy w pracy jesteście Państwo, jako Polacy, akceptowani przez kierownictwo i współpracowników?”

Akceptacja w miejscach pracy pracowników narodowości polskiej	Częstość	Procent	Procent ważnych
Są akceptowani	1760	57,4	61,3
Brak akceptacji	764	24,9	26,6
Czasami brak akceptacji	309	10,1	10,8
Inne	39	1,3	1,4
Ogółem	2872	93,7	100,0
Systemowe braki danych*	192	6,3	[puste]
Ogółem	3064	100,0	[puste]

* „Systemowe braki danych” to liczba i procent ankiet, w których odpowiedź na to pytanie nie była w ogóle zaznaczona

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych w latach 2020–2021 nad współczesną rodziną polską na Wileńszczyźnie.

Niewiele ponad połowa respondentów – 57,4% – jednoznacznie opowiedziała się za tym, iż nigdy nie doznała ze strony pracodawców lub współpracowników

²⁵ A. Bechowska-Gebhardt, T. Stalewski, *Mobbing: patologia zarządzanie personelem*, Warszawa 2004, s. 16.

²⁶ K. Erenkfeit, L. Dudzińska, A. Indyk, *Mobbing w środowisku pracy – opis zjawiska oraz jego skutki*, „Medycyna Środowiskowa – Environmental Medicine” 2011, nr 14(4), s. 81–89.

nieprzyjemności z powodu swojej tożsamości narodowej. Natomiast 35% badanych stwierdziło, że są sporadycznie albo notorycznie znieważani za przynależność do narodu polskiego. Niemniej nie zmienia to faktu, iż tego typu sytuacje zachodzą w miejscach pracy obywateli Litwy polskiej narodowości.

W rubryce „inne” pojawiło się 36 konkretnych odpowiedzi, które również podzielono ze względu na akceptowalność pracowników jako Polaków w miejscu pracy. Tolerancji nie wymagają pracownicy, którzy pracują w zespołach składających się całkowicie lub w znacznej części z Polaków. Zdecydowanie są to szkoły polskie, przedszkola i inne placówki edukacyjne, w których nauczanie przebiega w języku polskim, polskie media oraz inne firmy/przedsiębiorstwa założone przez rodaków z Polski lub prowadzące współpracę z Polską. Trzeba wziąć pod uwagę fakt, iż część respondentów nie wpisała podobnej sytuacji do rubryki „inne”, tylko zaznaczyła „akceptowani”. Oznacza to, iż odsetek osób akceptowanych (57,4%) jest w rzeczywistości mniejszy.

Podobna sytuacja dotyczy wypowiedzi „Rodzinne przedsiębiorstwo – brak kierownika i pracowników”. Takich wskazań było 10. Zrozumiałe jest, iż kiedy prowadzi się przedsiębiorstwo rodzinne, niewielką działalność gospodarczą lub biznes indywidualny, nieporozumień na tle narodowościowym nie ma. W tych przypadkach po prostu jest się kierownikiem dla samego siebie, kogoś z rodziny lub zatrudnia się takie osoby, które są godne zaufania. Biorąc pod uwagę wyniki badań dotyczące form zatrudnienia, które wskazują, iż 11,2% mężczyzn/ojców/mężów oraz 6,8% kobiet/matek/żon prowadzi rodzinne przedsiębiorstwo lub własną działalność, wskaźnik pozytywnego postrzegania pracowników jako Polaków będzie jeszcze niższy.

„Wybraliśmy, po latach poszukiwań, pracę, w której jesteśmy akceptowani. Szkoda, że niezgodną z naszym wykształceniem” – **brak możliwości podjęcia zatrudnienia zgodnie ze zdobytym wykształceniem tylko z powodu deklaracji swojej przynależności narodowej jest nieakceptowalny!**

Poniżej są przedstawione wszystkie wypowiedzi respondentów z rubryki „inne”, wraz z podaniem ich liczby.

Akceptacja (8)

- „Esu lietuvis, sutariu su lenkais” (Jestem Litwinem, z Polakami żyję w zgodzie).
- „W firmie pracują sami Polacy”.

- „Tak, ponieważ w pracy rozmawia się po polsku”.
- „Pracuję w zespole polskim”.

Akceptacja częściowa (12)

- „Bardzo zależy od władzy i polityki państwowej”.
- „Kierownictwo – tak, ze współpracownikami – różnie”.
- „Żona jest akceptowana jako Polka, ja – nie”.
- „Mąż jest akceptowany, natomiast żona – nie”.
- „Wybraliśmy, po latach poszukiwań, pracę, w której jesteśmy akceptowani
- Szkoda, że niezgodną z naszym wykształceniem”.

Brak akceptacji (2)

- „Współpracownicy negatywnie komentują temat mniejszości, komentatorzy to Litwini spoza Wileńszczyzny, migranci zarobkowi lub studenci z prowincji Litwy”.
- „Niemcy przez kierownictwo”.

Neutralne (14)

- „Nie wiem”.
- „Nie robi mi to różnicy”.
- „Mamy wielość narodową oraz dużo robotników kontraktowych z wielu państw”.
- „Rodzinne przedsiębiorstwo – brak kierownika i pracowników”.

Ostateczne podsumowanie wyników ankietowych przedstawia się następująco:

- Akceptacja – $1760 + 1 = 57,4\%$
- Brak akceptacji – $764 + 2 = 24,9\%$
- Częściowy brak akceptacji – $309 + 12 = 10,2\%$
- Akceptacja niewymagana – $21 = 1,2\%$
- Systemowe braki danych – $192 = 6,3\%$

Ponad 36,3% obywateli litewskich jest poniżanych w miejscach pracy. Jeżeli dodamy do tego 18% Polaków prowadzących przedsiębiorstwa rodzinne lub działalność własną, odsetek ten wzrasta do 54,3%! A to oznacza, iż ponad połowa pracowników polskiej narodowości jest w pracy mobbingowana.

Działania pracodawców lub współpracowników wywołujące u zatrudnionych zaniżoną ocenę przydatności zawodowej powodują, że firma traci, przegrywa. Depresja, nerwica, niska samoocena, obniżona sprawność intelektualna, spadek motywacji i wydajności pracy, zła atmosfera, dodatkowe nakłady na szkolenia związane z rotacją pracowników itp. – to negatywne skutki przemocy psychicznej dla każdego przedsiębiorstwa.

Straty ponosi też państwo. Obciążenie ekonomiczne odczuwalne jest przez całe społeczeństwo w związku z kosztami leczenia ofiar przemocy psychicznej oraz przejścia przez nie na rentę lub wcześniejszą emeryturę²⁷. Mobbing nie tylko wpływa na funkcjonowanie poszczególnych pracowników, rzutuje też na sytuację całego społeczeństwa. Zatem pracodawcy i współpracownicy, którzy nie akceptują Polaków w miejscach pracy, szkodzą firmie, sobie i całemu społeczeństwu Litwy, w tym swoim dzieciom.

5. Szykanowanie za polskość

Coraz częściej pojawiające się w naszej przestrzeni publicznej wydarzenia związane z atakami nienawiści na tle narodowościowym z jednej strony budzą ogromny niepokój, z drugiej wywołują także ogromne emocje wśród ludzi. Najczęściej spotykane przejawy rasizmu to publiczne znieważanie i wyzywanie ze względu na pochodzenie. Kodeks karny Republiki Litewskiej w artykule 170 *Podżeganie przeciwko jakiejkolwiek narodowości, rasie, grupie etnicznej, wyznaniu lub innej grupie ludzi* w punkcie 2 mówi, iż: „Kto publicznie wyśmiewa, pogardza, propaguje nienawiść lub nawołuje do dyskryminacji grupy osób lub osoby należącej do niej ze względu na wiek, płeć, orientację seksualną, niepełnosprawność, rasę, narodowość, język, pochodzenie, status społeczny, wiarę, przekonania lub poglądy, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo aresztowania albo pozbawienia wolności na okres do dwóch lat”²⁸. A jak się mają do tego wyniki badań, przedstawia tabela 2.

²⁷ M. Warszewska-Makuch, *Ocena ryzyka mobbingu w miejscu pracy*, „Bezpieczeństwo Pracy: Nauka i Praktyka” 2012, t. 5, s. 9.

²⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 169, 170 ir 170-1 straipsnių pakeitimo įstatymas, XIII-343, TAR, 2017-05-11, Nr. 8026.

Tabela 2. Wyniki badań z odpowiedzi na pytanie 14 ankiety badawczej: „Czy z powodu swojej polskiej narodowości byliście Państwo kiedyś szykanowani?”

Szykanowanie za polskość	Częstość	Procent	Procent ważnych
Często (w pracy, miejscach publicznych, urzędach, inne)	60	2,0	2,1
Czasami (w pracy, miejscach publicznych, urzędach, inne)	729	23,8	25,1
Nigdy	2052	67,0	70,5
Inne	68	2,2	2,3
Ogółem	2909	94,9	100,0
Systemowe braki danych	155	5,1	[puste]
Ogółem	3064	100,0	[puste]

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych w latach 2020–2021 nad współczesną rodziną polską na Wileńszczyźnie.

Wszystkie zaznaczone lub wpisane odpowiedzi we wskazaniach „często”, „czasami” i „inne” wyszczególniono w kilku grupach:

Praca – 84 wskazania:

- w pracy – 72 wskazania;
- „Kilka razy dawno temu przy rozmowie o pracę”;
- „W pracy wyższe stanowiska zajmują osoby z litewskim nazwiskiem”;
- przy zatrudnieniu;
- **„Straciłam stanowisko, bo dziecko poszło do polskiej szkoły”;**
- „Szukając pracy czuło się, że niektórzy nie lubią Polaków, a nawet może im zazdrościć”;
- rzadko w pracy;
- „W pracy z Litwinami mówią o moim akcencie”;
- w poprzedniej pracy czasami;
- „Mąż nigdy, a żona kilka razy otrzymała uwagi ze strony współpracowników na początku kariery zawodowej”;
- „Tylko w urzędzie z powodu nazwiska (najpierw wszystko dobrze, a po podaniu nazwiska – nie ma miejsca, nie itd.);
- **„Po studiach, kiedy szukałam pracy, to byłam na kilku nieprzyjemnych rozmowach, gdzie wprost powiedziano mi, że Polacy tu nie są mile widziani”;**
- poszukując pracy.

Miejsca publiczne – 114 wskazań:

- w miejscach publicznych – 111;
- „W autobusie krzywo patrzono”;
- „Osobiście nie, ale czasami słyszę w mojej obecności negatywne wypowiedzi na temat Polaków”;
- bardzo rzadko w miejscach publicznych.

Uczelnie wyższe – 40 wskazań:

- na studiach – 35;
- „Ze względu na dyplom studiów ukończonych w Polsce”;
- „Zdarzało się na studiach, ale miałam to w nosie”;
- „Bywały »żarty« na studiach ze strony kilku pojedynczych wykładowców”;
- na studiach w Polsce – 2.

Szkolnictwo – 1 wskazanie:

- przez uczniów (litewskie gimnazjum).

Urzędy – 82 wskazania:

- w urzędach – 81;
- „Podczas egzaminu w rejestrze [Regitra – organ rejestrujący litewski transport drogowy i jego kierowców]”.

Mass media – 4 wskazania:

- w prasie;
- w internecie – 2;
- komentarze na FB.

Polityka – 5 wskazań:

- „Czasami myślę, że Litwini to nie ludzie, kiedy tak brzydko mówią o Polakach (dotyczy wyborów);
- „Tylko z powodu kompetencji AWPL;
- „Mandat za wywieszenie polskiej flagi”;
- „Odmowa przyjęcia w samorządzie sołecznickim podania w j. polskim”;
- przed wyborami i po nich.

Przypadki poszczególne – 10 wskazań:

- rzadko i dawno;
- „3 razy – dobrze zapamiętałam”;
- raz;
- pojedyncze wpadki;
- bardzo rzadko – 2;
- jednorazowa sytuacja 15 lat temu;
- „jeden raz w życiu, w dzieciństwie (1989) w sanatorium miejscowi chłopcy, Litwini, przezywali, czepiali się, grozili pobiciem”;
- kilka razy – 2;

Bez wskazania miejsca/sytuacji – 8 wskazań:

- wszędzie i często od 1991 roku do 2005 roku – 2;
- wszędzie;
- „Otwarcie nie słyszeliśmy”;
- „Może, ale nie wiem”;
- „Nikt tego w oczy nie mówił”;
- „Nie pozwalam na to, ale bywało”;
- „W miejscach publicznych staramy się nie okazywać swojej narodowości, aby nie dać powodów do szykan”.

Bliscy i znajomi – 5 wskazań:

- w towarzystwie;
- w sąsiedztwie – 2;
- w litewskiej rodzinie męża;
- znajomi Litwini niby żartem.

Niechęć do Polaków – 9 wskazań:

- „Nie jest to szykanowanie, ale niechęć”;
- „Problem z rodzicami, którzy z powodu wieku źle znają język litewski”;
- „Dziecko nie wszystko rozumie”;
- „Bardzo rzadko, ale spotykają się ludzie, którzy nie lubią Polaków”;
- „Nigdy szykanowana, ale często słyszę naśmieszki, iż poprawnie mówię po polsku, nie po tutejszemu”.
- Służba zdrowia:
 - ▶ przychodnia;

- ▶ u lekarza;
- ▶ szpitale;
- „Moi rodzice nie mówią po litewsku, jest im trudno z lekarzami”.

Wskazania inne:

- „Zawsze wyróżniam się, aktywnie, często mi to nawet pomaga”;
- „Esu lietuvius” (Jestem Litwinem).

Podsumowując, w ankietach zaznaczono lub wpisano **362** konkretne wskazania na czas, miejsce lub częstotliwość, w których Polacy na Litwie doznali **zlekceważenia, dyshonoru, zniewagi w kwestii swojej tożsamości narodowej i języka ojczystego**. Stanowi to 12,4% ogółu odpowiedzi. 28% obywateli Litwy narodowości polskiej często lub периодически jest znieważanych przez społeczeństwo kraju, który jest ich ojczyzną, dla dobra którego pracują. **Więcej niż co czwarty Polak na Litwie jest dyskryminowany.**

6. Zakończenie

Szykanowanie i wyśmiewanie innych z powodu pochodzenia, orientacji seksualnej, języka czy koloru skóry jest przejawem nienawiści. Stosowanie połowicznych rozwiązań, które polega na wprowadzaniu pozytywnych zmian dla mniejszości polskiej (polskie radio – 1992, telewizja – 2019, szkolnictwo – 1951), a z drugiej strony na ich ograniczaniu poprzez swoiste kreowanie historii i pomniejszanie rangi szkolnictwa polskiego, wywołuje dysfunkcyjne reakcje obywateli oparte na dyskryminacji, mobbingu, nienawiści.

Jeżeli w tych działaniach jest ukryte dążenie do wzmocnienia narodu litewskiego lub próba asymilacji polskiej mniejszości, to zdecydowanie nie jest to właściwy kierunek demokratycznego państwa. Demokratyczne państwo opiera się na prawie, które w przypadku polskiej mniejszości na Litwie gwarantują chociażby:

- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy z 1994 roku, który zawiera gwarancję rządu litewskiego, że kwestia przynależności do grupy etnicznej jest sprawą indywidualną i nie może pociągać za sobą żadnych negatywnych konsekwencji (art. 13 pkt 3); państwo litewskie zobowiązało się chronić tożsamość narodową,

kulturową, językową i religijną osób należących do mniejszości polskiej oraz tworzyć warunki do jej rozwoju (art. 15)²⁹;

- ustawa Republiki Litewskiej o fladze państwowej Litwy, która w art. 12 pkt 6 mówi, iż: „Osoby fizyczne i prawne mogą według własnego uznania stawiać oraz zawieszać flagi narodowe i państwowe innych krajów, flagę Unii Europejskiej oraz organizacji międzynarodowych, ale tylko w ten sposób, aby nie był okazany brak szacunku tym flagom”³⁰;
- Konwencja ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r., dział II, art. 4 pkt 1: „Strony zobowiązują się zagwarantować osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do równości wobec prawa oraz jednakową ochronę prawa. W tym względzie jakakolwiek dyskryminacja wynikająca z przynależności do mniejszości narodowej jest zabroniona”³¹.

Istota polityki dotycząca mniejszości narodowych ma ogromny wpływ na relacje międzypaństwowe oraz społeczne. Szczególnie istotna jest w regionach, gdzie historia jest kluczowa w kształtowaniu tożsamości, która uczy pokolenia obywateli jednego kraju umiejętności postrzegania swojej ojczyzny, tolerancji do innych narodów i ogólnego spojrzenia na własne państwo. W takich kontekstach polityka mniejszościowa ma ogromny wydźwięk dla znaczenia lub też podważania znaczenia i wpływu międzynarodowego. Mimo powszechnego uznania dla wyrozumiałości Litwy wobec mniejszości rzeczywistość jest bardziej złożona i oddalona od ideału.

Wszelkie podejmowane działania muszą być rozważne. Demokracja w takim państwie wielokulturowym jak Litwa powinna być „wielopoziomowa” i obejmować zarówno elementy bezpośredniej aktywności obywateli, jak i aktywną rolę ciał pochodzących z wyborów powszechnych. Cała sztuka kompromisu będzie polegała na znalezieniu właściwego miejsca dla wszystkich obywateli państwa.

²⁹ Traktat między Rzeczpospolitą...

³⁰ Ustawa przytoczona w odniesieniu do grzywny zapłaconej przez respondenta badań za wywieszenie flagi Polski. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės vėliavos“, 2004-09-01, Nr. IX-2331, 2004-07-08, Žin. 2004, Nr. 115-4274.

³¹ Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r. (Dz.U. 2002 nr 22 poz. 209).

Bibliografia

Akty prawne

- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy sporządzony w Wilnie 26 kwietnia 1994 r. (Dz.U. 1995 nr 15 poz. 71).
- Įsakymas Dėl Tautinių mažumų švietimo nuostatų, 2002–01-26, Valstybės žinios, nr. 9-337, pkt. 11.8.
- Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r. (Dz.U. 2002 nr 22 poz. 209).
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės vėliavos“, 2004-09-01, Nr. IX-2331, 2004-07-08, Žin. 2004, Nr. 115-4274.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011–03-31, Valstybės žinios, nr. 38-1804.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 169, 170 ir 170–1 straipsnių pakeitimo įstatymas, XIII-343, TAR, 2017-05-11, Nr. 8026.
- Įsakymas dėl 2021–2022 ir 2022–2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo, 2021 m. gegužės 3 d. Nr. V-688, paskelbtas: TAR 2021-05-03, i. k. 2021-09423.

Literatura

- Balicki Ryszard, *Demokracja oraz jej deficyt w Unii Europejskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4, s. 11–27.
- Bechowska-Gebhardt Agata, Stalewski Tadeusz, *Mobbing: patologia zarządzanie personelem*, Warszawa 2004.
- Chajewski Adam, *Okoliczności wynegocjowania i podpisania Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy*, „Studium Vilnense A” 2017, vol. 14, s. 98–105.
- Dahl Robert A., *Demokracja i jej krytycy*, Kraków 1995.
- Erenkfeit Karina, Dudzińska Liwia, Indyk Anna, *Mobbing w środowisku pracy – opis zjawiska oraz jego skutki*, „Medycyna Środowiskowa – Environmental Medicine” 2011, nr 14(4), s. 81–89.
- Filipkowski Janusz, *Demokracja a problem woli ludu*, „Forum Nauk Społecznych” 2023, nr 1.
- Kasperavičius Algis, *Relituanizacja i powrót do macierzy. Spojrzenie z Kowna na mieszkańców Wilna i Wileńszczyzny 1939–1944*, [w:] *Stosunki polsko-litewskie*, red. Robert Traba, Olsztyn 1999.
- Kawęcki Krzysztof, *Polacy na Wileńszczyźnie 1990–2012*, Warszawa 2013.
- Klonowski A., *Język polski na marginesie. Propozycje resortu oświaty*, „Kurier Wileński” z 4–5 maja 2021 r.

- Kulesza Władysław T., Winczorek Piotr, *Demokracja u schyłku XX wieku*, Warszawa 1992.
- Kwiatkowski Józef, *Postulaty oświaty mniejszości narodowych na Litwie*, „Kurier Wileński” z 18 kwietnia 2012 r.
- Kwiatkowski Józef, *Oświadczenie „Macierzy Szkolnej”*, „Kurier Wileński” z 4–5 maja 2021 r.
- Lis Wojciech, *Obowiązki władz polskich wobec Polaków zamieszkałych za granicą w kontekście polityki władz litewskich względem mniejszości polskiej na Litwie*, [w:] *Polacy na Litwie. Przeszłość i teraźniejszość*, red. Wojciech Lis, Toruń 2018, s. 235–237.
- Lis Wojciech, *Wpływ polityki historycznej na relacje polsko-litewskie*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2024, t. 23, z. 2, s. 205–231.
- Moroz-Łapin Krystyna, Szejbak Mirosław, *Polskie szkoły na Litwie: ranking w latach 2008–2012*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” 2013, t. 12, s. 108–122.
- Moroz-Łapin Krystyna, Szejbak Mirosław, *Meandry litewskiej polityki oświatowej w szkolnictwie mniejszości narodowych*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” 2014, t. 13/14, s. 90–105.
- Pieszko Anna, *„Reitingai”: polskie szkoły wśród 50 najlepszych na Litwie*, „Kurier Wileński” z 13 grudnia 2022 r.
- Pieszko Anna, *Sąd nie zezwolił Jarosławowi Wołkonowskiemu zapisać nazwiska ze znakiem diakrytycznym*, „Kurier Wileński” z 18 lutego 2025 r.
- Raport „Macierzy Szkolnej” *Prowadzona jest ukierunkowana polityka na uszczuplenie oświaty polskiej na Litwie*, 2019, archiwum Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”.
- „Reitingai”, Vilnius 2017, nr 1(7), 2019, nr 2(12), 2020, nr 1(13).
- Sprawozdanie Konsula Generalnego za 2000 rok, Archiwum MSZ, n.n. 88/05, w. 9.
- Szejbak Mirosław w imieniu członków Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie, *List otwarty Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie*, „Kurier Wileński” z 17 października 2011 r.
- Tarasiewicz Stanisław, *Uczniowie strajkują i modlą się w obronie języka polskiego*, „Kurier Wileński” z 2 września 2015 r.
- Warszewska-Makuch Magdalena, *Ocena ryzyka mobbingu w miejscu pracy*, „Bezpieczeństwo Pracy: Nauka i Praktyka” 2012, t. 5, s. 8–11.
- Waśko-Owsiejczuk Ewelina, *Demokracja – wybrane aspekty problemów definicyjnych i argumentacyjnych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2022, sectio K, vol. 29, nr 2, s. 21–38.
- Wołkonowski Jarosław, *Wizerunek Wileńskiego okręgu Armii Krajowej w podręcznikach szkolnych na Litwie, w mediach na Litwie oraz w wypowiedziach polityków litewskich*, [w:] *Lietuvių-lenkų santykiai amžių tėkmėje: istorinė atmintis*, red. Jaroslav Volkonovski, Ryšard Gaidis, Vilnius 2009, s. 238–254.
- Żołędowski Cezary, *Białorusini i Litwini w Polsce, Polacy na Białorusi i Litwie. Uwarunkowania współczesnych stosunków między większością a mniejszościami narodowymi*, Warszawa 2003.

Netografia

Exposé Ministra Spraw Zagranicznych RP Radosława Sikorskiego w sprawie polskiej polityki zagranicznej w dniu 23 kwietnia 2025 r., <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2025-r> (dostęp: 1.05.2025).

Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych – z upoważnienia ministra – na zapytanie nr 8010 w sprawie pisowni nazwisk polskich na Litwie, Warszawa, dnia 22 listopada 2010 r., <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/3F6AB6EC> (dostęp: 10.06.2025).

Šūdlenkis – oficialus valstybinės Lietuvių kalbos žodis, <https://www.lndp.lt/diskusijos/viewtopic.php?f=115&t=10719&p=27222&sid=3996e80bee563951d698c22ce2f267ac> (dostęp: 10.05.2025).

Žygeivis, Tadi, 2008 03 05 22:48, *Nacionalistas – Tautininkas – Patriotas – Žygeivis – Laisvės karys (Kalba – Istorija – Tauta – Valstybė)*, <https://www.lndp.lt/diskusijos/viewtopic.php?p=18185&sid=43f2df93ce75dfb7f996d57bb46937fc> (dostęp: 10.05.2025).

► STRESZCZENIE

Polityka Litwy wobec mniejszości polskiej po 1990 roku w kontekście zachowania tożsamości narodowej na podstawie badań własnych

Artykuł analizuje politykę Republiki Litewskiej wobec mniejszości polskiej po 1990 roku w kontekście zachowania tożsamości narodowej, ukazując procesy asymilacyjne, ograniczenia w sferze językowej i edukacyjnej oraz społeczne konsekwencje dyskryminacji. W części teoretycznej przedstawiono proces kształtowania litewskiej demokracji po odzyskaniu niepodległości i wskazano na rozdzźwięk między deklaratywnym przywiązaniem do zasad demokratycznych a praktyką polityczną państwa wobec mniejszości. Autorka podkreśla, że od momentu proklamowania niepodległości Litwa dążyła do budowy jednorodnego etnicznie państwa, co skutkowało marginalizacją społeczności polskiej oraz kształtowaniem negatywnego wizerunku Polaków w przestrzeni publicznej.

Istotnym elementem polityki państwa stała się eliminacja języka polskiego z przestrzeni publicznej – przede wszystkim poprzez reformy oświatowe ograniczające jego obecność w szkolnictwie mniejszościowym oraz poprzez uniemożliwienie oryginalnej pisowni imion i nazwisk w dokumentach urzędowych. Mimo zobowiązań wynikających z traktatu polsko-litewskiego z 1994 roku oraz z międzynarodowych aktów prawnych działania władz litewskich mają charakter pozorny i nie prowadzą do realnej ochrony praw mniejszości. Zmiany programowe w edukacji oraz administracyjne regulacje językowe osłabiają prestiż języka polskiego i prowadzą do stopniowej erozji tożsamości narodowej.

W części empirycznej zaprezentowano wyniki badań własnych przeprowadzonych w latach 2020–2021 wśród Polaków na Wileńszczyźnie. Na podstawie 3064 ankiet ukazano skalę społecznej akceptacji, dyskryminacji i szykanowania ze względu na narodowość. Analiza wykazała, że ponad 36% respondentów doświadcza poniżenia w miejscach pracy, a po uwzględnieniu osób prowadzących własną działalność – aż 54,3% polskich obywateli Litwy jest narażonych na mobbing narodowościowy. Ponad jedna czwarta badanych deklaruje, że była publicznie szykanowana lub znieważana z powodu polskiego pochodzenia, najczęściej w pracy, urzędach i miejscach publicznych.

Wyniki badań dowodzą, iż dyskryminacja narodowościowa ma charakter strukturalny, a stosunek części litewskiego społeczeństwa wobec Polaków pozostaje nacechowany uprzedzeniami. Działania te nie tylko naruszają podstawowe prawa człowieka, lecz także obniżają społeczną spójność i efektywność gospodarczą państwa. Autorka konkluduje, że rzeczywista demokracja nie może istnieć bez poszanowania praw mniejszości i ochrony ich tożsamości. Zachowanie języka, kultury i religii stanowi nie tylko fundament polskości na Litwie, lecz także test wiarygodności litewskiej demokracji. Ostatecznym wnioskiem jest potrzeba konsekwentnego wdrażania postanowień traktatowych i konwencji międzynarodowych, które gwarantują mniejszościom narodowym prawo do swobodnego rozwoju i zachowania własnej tożsamości.

► SUMMARY

Lithuania's Policy Toward the Polish Minority after 1990 in the Context of Preserving National Identity Based on Own Research

The article analyzes the policy of the Republic of Lithuania toward the Polish minority after 1990 in the context of preserving national identity, revealing assimilation processes, restrictions in the linguistic and educational spheres, and the social consequences of discrimination. The theoretical part presents the development of Lithuanian democracy after the restoration of independence, emphasizing the discrepancy between the declarative commitment to democratic principles and the actual political practice of the state toward minorities. The author highlights that since proclaiming independence, Lithuania has pursued the construction of an ethnically homogeneous state, resulting in the marginalization of the Polish community and the creation of a negative image of Poles in the public sphere.

A key element of state policy has been the elimination of the Polish language from public life – primarily through educational reforms limiting its presence in minority schooling and through the prohibition of original Polish spelling of names and surnames in official documents. Despite the obligations arising from the Polish-Lithuanian Treaty of 1994

and international legal acts, the actions of the Lithuanian authorities remain largely superficial and fail to provide genuine protection for minority rights. Curriculum changes and administrative language regulations have undermined the prestige of the Polish language, leading to a gradual erosion of national identity.

The empirical part presents the findings of the author's own research conducted in 2020–2021 among Poles living in the Vilnius region. Based on 3,064 questionnaires, the study illustrates the scale of social acceptance, discrimination, and harassment based on nationality. The analysis revealed that more than 36% of respondents experience humiliation in the workplace, and when including those running their own businesses, as many as 54.3% of Polish citizens of Lithuania face nationality-based mobbing. Over one-fourth of respondents reported being publicly harassed or insulted because of their Polish origin, most frequently at work, in public offices, and in public spaces.

The results demonstrate that ethnic discrimination in Lithuania has a structural character, and a part of Lithuanian society continues to display prejudice toward Poles. Such practices not only violate fundamental human rights but also weaken social cohesion and the state's economic efficiency. The author concludes that genuine democracy cannot exist without respect for minority rights and the protection of their identity. The preservation of language, culture, and religion constitutes not only the foundation of Polishness in Lithuania but also a test of the credibility of Lithuanian democracy. The final conclusion emphasizes the need for consistent implementation of treaty provisions and international conventions guaranteeing national minorities the right to freely develop and preserve their own identity.